

İSTANBUL KIYI MİMARİSİNİN GÖRSEL MATRİS ÜZERİNDEN KİMLİK İNCELEMESİ*

Rana KUTLU

İstanbul Kültür Üniversitesi, Türkiye
r.kutlu@iku.edu.tr

Banu MANAV

İstanbul Kültür Üniversitesi, Türkiye
b.manav@iku.edu.tr

Zafer ERTÜRK

İstanbul Kültür Üniversitesi, Türkiye
z.erturk@iku.edu.tr

GİRİŞ

Mimari kimlik; bina ve çevresi için tasarımcı ve kullanıcı tarafından oluşturulan belirleyici özellikler ile tanımlanmaktadır. Buna göre; mimari üsluplar, yapı ve çevre oluşturma politikaları, malzeme ve teknoloji, çevreye karşı davranış ve tutumlar ile etkileşim içindedir (Hacıhasanoğlu, 1995). Mimari kimliğin oluşması için; dikkat çekici ve toplum tarafından kabul edilebilir, kütleli etkiye sahip, odak niteliği taşıyan, çevresi ile ilişki ve uyum içerisinde olan değerlere sahip öğelere ihtiyaç vardır (Binle, Ertan 1992).

Kentsel kimlik ise çevreyi oluşturan doğal ve yapay elemanlar, sosyo-kültürel özellikler ile tanımlanmaktadır (İlgin, 1997). Toplumsal ve kültürel etkileşimin etkin aracı olan tasarım kimlik oluşumunu belirlemektedir. Kimlik ve kültür ilişkisi imaj, algılama kavramları ile beraber düşünülmelidir. Kentler, yalnız büyük insan topluluklarının yaşadığı bir mekan değildir, aynı zamanda insanların karşılıklı tinsel ilgilerinden meydana gelen kültür mekanlarıdır. Bu niteliğiyle kentler, belli bir kültürü simgelerler. Kültürel niteliğiyle kentler, yalnız bir pazar yeri, ticaret ya da endüstri merkezi olmanın dışına çıkmakta, aynı zamanda içinde yaşayan insanlara kültürel biçim ve kimlik veren bir eğitim metropolü olmaktadır. Oysa günümüz kentlerinde bu açıdan önemli bir farklılık vardır. Günümüz kentleri nüfus, ekonomi, endüstri ölçeklerinde sürekli büyüyerek endüstri ve ekonomi ağırlıklı bir metropole dönüşmektedirler. Metropollerde yaşayan insanlar ise insansal özüne, çevresine yabancılaşmakta, duygu ve düşünce varlığı insan için buralar bir yaşam mekanı olmaktan çıkmaktadırlar (Tunalı, İ., 2004).

Rapoport (1979), “geleneksel mimari”nin biçimsel ve mekansal oluşumunda belli bir kültürün geliştirdiği kavramsal yaşama modelini, toplumsal ve kültürel etmenlerin belirleyicisi olmanın yanı sıra iklim, malzeme, yapı yöntemleri ve teknoloji gibi fiziksel etmenlerin önemi üzerinden anlatmaktadır. Bir yapının işitsel, kokusal, dokusal özelliklerini standard ölçüm yöntemleriyle belirlemek ve bu konuda objektif yargılara dayalı bir model önerisi geliştirmek oldukça zordur. Ancak, yapı biçimi, yapı yüzü rengine bağlı subjektif yargılara dayanan çeşitli belirlemeler malzeme özelliklerine bağlı olarak yapılabilir. Bu özellikler sert-kaba, hafif-hareketli, gizleyici, katmanlı, şeffaf-yarı şeffaf, açık-kapalı ve benzeri özellikler olarak sıralanabilir. Yapı yüzü algılamasında; malzemenin yapısından kaynaklanan dokusal özelliklerin yanı sıra, saçak, çıkma, cumba, kabartma ve benzeri yapı hareketliliğinin oluşturduğu ışık-gölge oyunlarının da etkili olduğu bilinmektedir.

* Bu çalışma Diyarbakır ve Mimarlık Kent Sempozyumu 2011’ de sunulmuştur.

Bu çalışma kapsamında bir kıyı kenti olan İstanbul üst kimliği içerisinde, kendisine özgün, doğal ve beşeri çevresi ve onlara bağlı oluşmuş çevre verileri ile farklılaşmış kıyı mimarlığı, Gestalt yaklaşımının yakınlık ve benzerlik kurallarına ve temel tasar ilkelerine göre görsel matris aracılığıyla incelenecektir. Mimarideki kütleler ve boşluklar, kütle ve boşlukların kontrast (zıtlık) yaratan etkileri, ölçek ve orantı kavramları, bu kavramlara etki eden dokusal etkiler ve renk konusuyla birlikte ele alınacaktır.

KENTSEL KİMLİK ve ÇEVRE ALGISI

Tasarımcı, kent kimliğinin oluşmasında, kenti zamana bağlı bir süreklilik içerisinde algılatmak ve kavratmak durumundadır. Kentin kimliğini, belirleyen doğal, beşeri, yapma çevre elemanları birlikte değerlendirilmelidir.

Doğal çevre verileri olan topografya, iklimsel özellikler, su ögesi, flora ve fauna, jeolojik ve fiziksel yapı farklılıkları kentin insanlar tarafından algılanmasını etkileyerek kimliğini belirleyen, ona özgün karakter veren elemanlardır.

Birey ve toplum yapısının çevre tarafından etkilendiği beşeri elemanlar, birey kimliğini bu bağlamda bireyin geçmiş ile ilgili algılarını, bilgi birikim ve tecrübelerini, geleceğe yönelik beklenti ve ihtiyaçlarını biçimlendirir. Kimliği belirleyen beşeri elemanlar; demografik yapı, kurumsal yapı ve kültürel yapıya yönelik alt elemanlardan oluşur (Ocakçı, M.,1994).

Yapma çevre elemanları, kullanıcı gereksinimlerinden doğan eylem alanları ve insan eliyle tasarlanmış öğelerden oluşmaktadır. Bu anlamda, biçim, strüktür, oran-orantı, doku, malzeme, konum ve simgesel özellikler gibi faktörler kent ölçeğinde yapma çevre elemanlarının kimlik oluşumu bağlamında değerlendirilmesini sağlar.

Kent kimliğini oluşturan öğeleri belirlerken, çevrenin nasıl algılandığının da bilinmesi gerekir. Rapoport'un (1977) belirttiği gibi, çevrenin algılanması, bilinmesi ve değerlendirilmesinin sürekliliği, çevrenin duyu organları ile hissedilmesi, çevrenin algılanış biçiminin anlaşılması ve çevrenin niteliklerinin tanınması sonucunda, seçim yapma, karar verme sürecidir. Gestalt psikolojisinde uyarı-nesne ilişkisine dayalı algı çalışmaları, şeklin algılanmasını etkileyen ve çevresel tasarım kuramında önemli olan faktörleri, insanların nesnelere organize etme şekillerine göre kurallaştırmıştır. Yakınlık, benzerlik, devamlılık, kapalılık, ortak yön şeklinde sıralanan kurallar algılamayı bir bütün içinde gerçekleştirilmektedir.

İSTANBUL KIYI MİMARİSİNDE KENT KİMLİĞİ-ÇEVRE ALGISI

İstanbul, tarihin en önemli su yollarından birisi olan Akdeniz-Karadeniz arasında ki su yolu üzerinde bulunmaktadır. Boğazdaki yalılar, sahil sarayları ve az katlı mimari, Galata ve Pera Bölgesi'nin liman ve denizcilik faaliyetleri ile geliştiğini, kentin bir ticaret merkezi oluşturduğunu göstermektedir. İstanbul'un tarihi, kültürel ve doğal özelliklerinin biçimlendirdiği yerleşim şekli şehrin kimliği üzerinde de belirleyici olmuştur. Su ögesi ve topoğrafik özellikler şehrin biçimlenmesinde doğal çevre verileri arasında en belirgin olanlarıdır. Yedi tepeli ve pek çok referans noktası yapıyı barındıran İstanbul kent silüeti geçmişten günümüze bağlantı sağlayan tarihsel bir kimliği de sahiptir.

Boğaziçi'nin tarihi Grek mitolojisi ve gerçekte ise güneyden kuzeye uzanan eski kolonizasyon yollarının anılarıyla başlamaktadır. Bizans çağında Boğaz, şehrin doğal bir devamı olmadığı gibi, yaygın bir yerleşim yeri de değildir. Boğaz sahilleri boyunca varolan köy yerleşimlerinden bazıları; Beşiktaş, Ortaköy, Kandilli veya Vaniköy ve Çengelköy Türk öncesi köylerdir. Boğaz sahillerinde Konstantin devrinden itibaren bazı saray veya köşkler yapıldığı da bilinmektedir. Türkler de Boğaz'a önce stratejik nedenler ile yerleşmişlerdir. Yıldırım, Anadolu Hisarı'nı yaptırmış, daha sonra Rumeli Hisarı inşa edilmiştir. Fatih

döneminde Türklerin de bu kaleler dışında Boğaz sahiline yerleşmeye başladıkları anlaşılmaktadır. Bizans İstanbul'u bir Suriçi şehri iken, fethin ardından, şehir, surların dışına doğru yayılmıştır. 16 yy. başından itibaren İstanbul'da su birleştirici rol üstlenmiş, Üsküdar, Galata ve eski İstanbul yavaşça bütünleşerek, Boğaz'ın aristokratik yerleşim düzeni başlamıştır. Çengelköy'de bugünkü Kuleli'nin olduğu yerde, Kandilli'de, Çubuklu'da, Beykoz'da has bahçeler, kasır ve saraylar inşa edilmiştir. Kanlıca'da yeni Türk köyleri; Rumeli yakasında Bebek, Emirgan ve Büyükdere'de has bahçeler ve kasırlar inşa edilmiştir. Rum köyleri olan Ortaköy, Arnavutköy, Bebek, İstinye ile gittikçe önemi artan Üsküdar'da Boğaz'ın Anadolu yakasının başlangıcında, sahillere yerleşen anıtlar ve sahil sarayları ile yoğun bir gelişim göstermiştir.

17. yy'da Boğaz'daki karakteristik yerleşim düzeninin yavaş yavaş oluşmaya başladığı Fındıklı sahilinden, Beşiktaş'a doğru sahil sarayları, Boğaziçi yerleşim düzeninde büyük devlet adamları ve saray mensuplarının yazlık evleri şeklinde ortaya çıkan yalılar, su ile yeşil arasına kurulan konutun doğal çevreyle kurduğu ilişki bakımından eşsiz bir yerleşim dokusu oluşturmaktadır. 17 ve 18. yy'da Osmanlı kültürünün fiziksel görüntüsü, mimarisi, resmi, dekorasyonu Batı'ya dönüktür. Tanzimat'ın ilanından sonra Beşiktaş Sarayı'nın yerine yapılan Dolmabahçe Sarayı, yeniden inşa edilen Küçüksu Kasrı buna örnek olarak verilebilir. Ayrıca Beylerbeyi Sarayı, Çırağan Sarayı ve karışık usullerde yapılan başka sahil sarayları boyutları ve zengin dekorasyonları ile farklı bir neobarok yorumu sahiptir. Bu yapılar çevreye kendini empoze eden ve geleneksel Türk mimarisinin organik, mütevazı, çevresiyle çatışmayan karakterinden uzaklaşıp Batı Eklektisizmini Boğaz'a getirmiştir. Anadolu yakası ise günümüze gelene kadar fazla değişikliğe uğramamış yalnız geleneksel eski yalılar yavaş yavaş azalmıştır. Ancak İstanbul'da Batı'nın ve Levantenlerin etkileri arttığı oranda Rumeli yakasında özellikle azınlıkların ve yabancı sefaret mensuplarının yerleştiği Yeniköy, Tarabya, Büyükdere semtleri gelişmiş, kalabalıklaşmış ve yeni yapılar ile dolmuştur (Kuban, 2010).

İstanbul Metropolen Alanının, Marmara kıyılarından kuzeye doğru yükselen bir topoğrafya ile tepeler ve aralarındaki vadilerden oluşan fiziksel yapısı kent kimliği üzerinde belirleyici özelliğe sahiptir. Boğaziçi kıyı şeridi ve arkasındaki eğimli arazi yapısı, mimari biçimleniş ve kent silüetini etkileyerek kentin algılanmasını, insanların zihninde oluşan İstanbul kent imajını belirlemektedir. Şehrin topoğrafyasının algının biçimsel kuramının devamlılık ilkesine göre, üst kotta devamlılık sağlayarak sınır oluşturması Boğaziçi Geri Görünüm Bölgesi'nde yer alan yüksek yoğunluklu yeni yapılaşmalar nedeniyle olumsuz etkilendiği söylenebilir. Çevresel imajın belirlenmesinde sınırlayıcı bir eleman olarak yollar ve kıyılar devamlılık etkisi oluşturmakta, ayrıca kıyılar su- kara ilişkisinde hem ayırıcı hem de bağlayıcı özellikleriyle algıyı etkilemektedirler.

ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

İstanbul Boğaziçi'nden seçilmiş örnekler üzerindeki değerlendirmeler dört bölge tanımlanarak yapılmıştır. Bu bölgeler; kıyı, ön görünüm, geri görünüm ve etkilenme bölgeleri olarak tanımlanabilir. Çalışmada İstanbul Boğaziçi'nden seçilmiş örnekler bütüncül bir yaklaşım ile ele alınmış, İstanbul kıyı mimarlığı, Gestalt yaklaşımının yakınlık ve benzerlik kurallarına ve temel tasar ilkelerine göre görsel matris aracılığıyla incelenmiş; mimarideki kütleler ve boşluklar, kütle ve boşlukların kontrast (zıtlık) yaratan etkileri, ölçek ve orantı kavramları, bu kavramlara etki eden dokusal etkiler ve renk konusu birlikte değerlendirilmiştir.

İstanbul kıyı mimarisi kimliğini belirleyen analizler mimari biçim, yapı yüzü özelliği başlıkları altında, tasar ilkeleri ile birlikte ele alınmaktadır. Tablo 1'de İstanbul kıyı mimarisi, oluşturulan görsel matris üzerinden incelenmektedir.

Tablo 1. İstanbul Kıyı Mimarisi Görsel Analizi

Semt		Tasar İlkeleri	Değerlendirme	
Arnavutköy		Mimari biçim		
		Tekrar		Kütle ve cephe organizasyonunda ölçü, üslup, mesafeler açısından uygunluk, denge, birlik
		Ardışık tekrar		
		Uygunluk	*	
		Zıtlık		
		Hiyerarşi		
		Egemenlik		
		Denge	*	
		Birlik	*	
		Yapı yüzü özelliği		
Doku	*	Malzemenin doğası gereği renk-doku farklılığı		
Renk	*			
Bebek		Mimari biçim		
		Tekrar		Kütle ve cephe organizasyonunda ölçü, üslup, mesafeler açısından uygunluk, denge, birlik
		Ardışık tekrar		
		Uygunluk	*	
		Zıtlık		
		Hiyerarşi		
		Egemenlik		
		Denge	*	
		Birlik	*	
		Yapı yüzü özelliği		
Doku	*	Malzemenin doğası gereği renk-doku farklılığı		
Renk	*			
Beşiktaş		Mimari biçim		
		Tekrar		Bölgede sarayların varlığı yapı ölçeğinde ağırlığı kendisine çekmektedir. Ancak yerleşim düzeninde ön görünüm bölgesindeki betonlaşma kıyı kesimi üzerinde egemendir. Denge ve Birlik bozulmuştur.
		Ardışık tekrar	*	
		Uygunluk		
		Zıtlık	*	
		Hiyerarşi		
		Egemenlik	*	
		Denge		
		Birlik		
		Yapı yüzü özelliği		
Doku	*	Malzemenin doğası gereği renk-doku farklılığı		
Renk	*			
Beylerbeyi		Mimari biçim		
		Tekrar	*	Geri görünüm bölgesinde aynı yapının tekrarı ile oluşmuş siteler, kıyı kesimi arasında üslup, ölçü açısından zıtlık, Sarayın ölçü ve üslup açısından egemenliği, yeşil –yapma çevre ilişkisinde denge, birlik
		Ardışık tekrar		
		Uygunluk	*	
		Zıtlık	*	
		Hiyerarşi		
		Egemenlik	*	
		Denge	*	
		Birlik	*	
		Yapı yüzü özelliği		
Doku	*	Malzemenin doğası gereği renk-doku farklılığı		
Renk	*			

Çengelköy		Mimari biçim		Kütle ve cephe organizasyonunda ölçü, üslup, mesafeler açısından uygunluk, denge, birlik
		Tekrar		
		Ardışık tekrar		
		Uygunluk	*	
		Zıtlık		
		Hiyerarşi		
		Egemenlik		
		Denge	*	
		Birlik	*	
		Yapı yüzü özelliği		Malzemenin doğası gereği renk-doku farklılığı
Doku				
Renk				
Karaköy		Mimari biçim		Farklı dönem ve üslüplarda yapılaşma sonucu zıtlık, denge ve birliği olumsuz etkilemekte, Galata kulesinde ölçü anlamında egemenlik
		Tekrar		
		Ardışık tekrar		
		Uygunluk		
		Zıtlık	*	
		Hiyerarşi		
		Egemenlik	*	
		Denge		
		Birlik		
		Yapı yüzü özelliği		Malzemenin doğası gereği renk-doku farklılığı
Doku	*			
Renk	*			
Üsküdar Salacak		Mimari biçim		Tarihi, dini yapılar ile konutlar arasında ölçü, üslup, zıtlığı Sitelerde yapı tekrarı Kıyı, ön görünüm ve geri görünümde uygunluk, denge, birlik
		Tekrar	*	
		Ardışık tekrar		
		Uygunluk	*	
		Zıtlık	*	
		Hiyerarşi		
		Egemenlik		
		Denge	*	
		Birlik	*	
		Yapı yüzü özelliği		Malzemenin doğası gereği renk-doku farklılığı
Doku	*			
Renk	*			
Sarayburnu		Mimari biçim		Kütle ve cephe organizasyonunda ölçü, üslup, mesafeler açısından uygunluk, denge, birlik
		Tekrar		
		Ardışık tekrar		
		Uygunluk	*	
		Zıtlık		
		Hiyerarşi		
		Egemenlik	*	
		Denge	*	
		Birlik	*	
		Yapı yüzü özelliği		Malzemenin doğası gereği renk-doku farklılığı
Doku				
Renk				

Vaniköy		Mimari biçim		
		Tekrar		Kütle ve cephe organizasyonunda ölçü, üslup, mesafeler açısından uygunluk, denge, birlik
		Ardışık tekrar		
		Uygunluk	*	
		Zıtlık		
		Hiyerarşi		
		Egemenlik		
		Denge	*	
		Birlik	*	
		Yapı yüzü özelliği		
Doku	*	Malzemenin doğası gereği renk-doku farklılığı		
Renk	*			
Yeniköy		Mimari biçim		
		Tekrar		Kütle ve cephe organizasyonunda ölçü, üslup, mesafeler açısından uygunluk, denge, birlik
		Ardışık tekrar		
		Uygunluk	*	
		Zıtlık		
		Hiyerarşi		
		Egemenlik		
		Denge	*	
		Birlik	*	
		Yapı yüzü özelliği		
Doku	*	Malzemenin doğası gereği renk-doku farklılığı		
Renk	*			
Rumeli ve Anadolu Hisarı		Mimari biçim		
		Tekrar		Surların mimarisi gereği ölçü, üslup zıtlığı
		Ardışık tekrar		
		Uygunluk	*	
		Zıtlık	*	
		Hiyerarşi		
		Egemenlik	*	
		Denge	*	
		Birlik	*	
		Yapı yüzü özelliği		
Doku	*	Malzemenin doğası gereği renk-doku farklılığı		
Renk	*			

İstanbul kıyı mimarisini incelemeye yönelik oluşturulan görsel matriste; mimari biçim ve yapı yüzü özelliği başlıkları altında yapılan değerlendirmenin sonuçları şu şekilde özetlenebilir;

İstanbul Boğaziçi bölgesinin bir bütün olarak algılanması için, kimliği oluşturan öğelerin bütüncül yaklaşım ile değerlendirilmesi gerekmektedir. Boğaziçi bölgesi vaziyet planı açısından incelendiğinde, kıyasal biçimlenişinden dolayı Gestalt yaklaşımının *kapalılık* ilkesi koşulunu yerine getirmektedir.

Doku; malzemenin kendi doğasındaki strüktürel yapısal kurgusunun dışarıya yansımaları veya yüzeyinin görsel olarak algılanan kimliğidir. Formun veya yüzeyin bize ilk etkisidir. Doku; mimariyi algılama sürecinde, ilk etkileşimi kuran ve cephelerin vurgusunu güçlendiren

araçtır. Ahşap, taş, tuğla, beton, cam, metal, plastik gibi pek çok malzeme kullanıldıkları yapılarda malzemenin özüne ilişkin kimliklerini vurgularken, bulunduğu yakın çevreyi de içine katarak görsel algılamaya etki ederler. Doku; mimaride ışık ve ses konularının çözümlerinde de fonksiyonel anlamda büyük bir yardımcıdır. Yüzeylerin dokusal özelliklerine göre düz veya pürüzlü, yansıtıcı veya yutucu olması, mimaride istenilen ışık düzenlemelerini uygulamada yardımcı olmakta, akustik problemler için çözüm önerisi sağlamaktadır. Işık, dokuları algılamamızı etkilerken, dokularda ışığı kullanmamızda sağladığı açıklı-koyulu, gölgeli efektleri ile mimariye çok farklı görsel açınımlar kazandırmakta, özgün değişimlere katkı sağlamaktadır. İstanbul kıyı mimarisinin dokusal özellikleri, yıllar içerisinde, birbirinden bağımsız olarak yapılan yapı gruplarında kullanılan malzemelerin yapım diline bağlı olarak oluşmuştur. Yapıların oluşturulmasında, eleştirilmesinde ve değerlendirilmesinde “Tekrar, Ardışık Tekrar, Uygunluk, Zıtlık, Hiyerarşi, Egemenlik, Denge, Birlik” şeklinde sıralanan tasar ilkelere de etkili olmaktadır (Güngör, H.,İ, 2005).

Tekrar; İstanbul kıyı kesiminde yerleşme ölçeğinde tam tekrar şeklinde nitelendirilebileceğimiz, aynı yapının birden çok kullanımı söz konusu olmaz iken, ön görünüm bölgesi içinde az katlı konut yerleşmeleri ile geri görünüm bölgesinde yapılan bazı yüksek yoğunluklu blokların kendi arasında tam tekrar olduğu gözlemlenmektedir. Kıyı kesiminde; biçim ve karakter anlamında birbirine çok benzeyen az katlı yapıların kendi arasında değişken tekrarın uygulandığını görmekteyiz. Beylerbeyi ve Üsküdar Salacak da bu yaklaşıma göre tekrar ilkesini görmekteyiz. Burada görülen değişken tekrar; mimari biçim ve yapı yüzü özelliği açısından cephe düzeninde doluluk-boşluk, cumba-çıkma ilişkisi, çatı düzeni şeklindedir.

Ardışık Tekrar; Kıyı kesiminde yerleşme ölçeğinde ardışık tekrar olarak nitelendirilebilecek yapı tekrarları olmasa da, mimari biçim ve yapı yüzü özelliği açısından özellikle az katlı yapılarda ardışık tekrarlardan bahsedilebilmektedir.

Uygunluk; Kıyı kesiminde yer alan az katlı yapıların bir araya gelmesiyle oluşturdukları yerleşme dokusu, ölçü, biçim ve üslup açısından uygunluk ilkesini sağlamaktadır. Mimari biçim, yapı yüzü özelliği açısından da ölçü, biçim ve üslup uygunluğundan söz edilebilir. Geri görünüm bölgesindeki yüksek yoğunluklu yapı grupları ile kıyı kesiminde yer alan yapı grupları birbirleriyle karşılaştırıldığında uygunluktan değil, ancak zıtlıktan bahsedilebilir. Tarihi yarımadaya baktığımızda silüetin oluşumunda etkili yapıların üslup açısından, biçim ve ölçü açısından birbirleriyle uygunluk içerisinde olduğunu görmekteyiz. Arnavutköy, Bebek, Beylerbeyi, Çengelköy, Üsküdar Salacak, Sarayburnu, Vanıköy, Yeniköy, Rumeli ve Anadolu Hisarı bu yaklaşıma göre uygunluk ilkesini sağlamaktadır. Kıyı kesiminde yapıyı süren projeler, ticari ve konut yapıları ile zıtlık izlenimi artmaktadır. Karaköy bölgesinde ise ölçü, biçim ve üslup uygunluğundan bahsetmek güçtür.

Zıtlık; Eski ve yeni yapı blokları birbirleriyle karşılaştırıldığında hem ölçek hem de üslup, biçim, yakınlık ve mesafeler açısından birbirine yabancı, ilgisiz kitleler arasında birlik kurulamamaktadır. Karaköy de bu nedenle, bir kargaşanın hakim olduğu ve düzensizlikten dolayı zıtlık bulunduğu söylenebilir. Aynı yaklaşıma göre, Üsküdar Salacak da tarihi, dini yapılar ile konutlar arasında ölçü, üslup zıtlığı bulunmaktadır. Rumeli ve Anadolu Hisarı'nda surların mimarisi ile yeni yapılaşma arasında ölçü ve üslup zıtlığı bulunmaktadır.

Hiyerarşi; Eski ve yeni yapılaşma arasındaki ölçü zıtlığını birbirine ara ölçüler ile yaklaştıracak bir hiyerarşiye rastlanamamaktadır.

Egemenlik; Tasarımın görsel algılamada oluşturduğu kuvvetli ve zayıf yanlarının birbirine biçim, ölçü, değer, doku, renk ve benzeri bakımlardan üstün gelmesi olarak açıklanan egemenlik ilkesine göre Kıyı mimarisinde; saray, dini yapılar, surlar gibi büyük hacimli

yapıların konut grupları üzerindeki baskınlığı açıkça görülmekte iken, geri görünüm bölgesinde yaygınlaşan yüksek yoğunluklu blokların tüm kıyıya ölçü anlamında egemen olduğu görülmektedir. Sarayburnu, Rumeli ve Anadolu Hisarı, bu ilkeye örnek olarak gösterilebilir.

Denge; Tasarımı oluşturan öğeler arasında renk, değer, doku, yön, aralıklar, ölçüler birbirleriyle ortaya koydukları değerler bakımından karşılaştırıldığında genel bir denge hissedilemiyorsa yani dengesizlik hakim ise, herhangi bir biçim ya da grup ağırlık merkezini kendi tarafına çekiyorsa bu merkezi ortaya yakın bir seviyeye getirmek gerekir. İstanbul kıyı mimarisini bu anlamda düşündüğümüzde egemenlik tasarım ilkesinde bahsedilen sorunlar denge ilkesinde de söz konusudur. Geri görünüm bölgesinde yüksek yoğunluklu yapı blokları ne yazık ki dengenin kendi taraflarına çekilmesine neden olmakta, kentin kültürel kimliğinin oluşmasında etkili yapıların önüne geçerek İstanbul'un algılanan kentsel imajına zarar vermektedir. Ancak kıyı mimarisini bölgesel olarak ele aldığımızda, Vanıköy, Yeniköy, Sarayburnu, Çengelköy, kütle ve cephe organizasyonunda ölçü, üslup, mesafeler açısından uygunluk ve dengeye, Üsküdar Salacak ise kıyı, ön görünüm bölgesi ve geri görünüm bölgesinde dengeye örnek olarak gösterilebilir.

SONUÇ

İstanbul'un sahip olduğu konum, tarihsel perspektif içerisinde değerlendirildiğinde bir Grek koloni kentinin üç büyük imparatorluğun başkenti olması, onun tarihi gelişimini benzersiz kılmaktadır. Bu anlamda, İstanbul dünya uygarlığının bir parçası olup tüm insanlığa aittir. İstanbul'un kent kimliğini belirleyen tarihi süreç, onun evrensel imajını da belirlemektedir. İstanbul kıyı yerleşimi, su ile toprak arasında kurulmuş mükemmel bir dengeye sahiptir ve evrensel mimari kültüre önemli katkılar sunmaktadır. Eski İstanbul imgesinin bir parçası, kavuşan, kesişen yollar üzerinde yer alan odaklar olup, bunların başında kentin limanı gelmektedir. Boğaz ile Haliç'in kesiştiği; İstanbul, Üsküdar, Galata arasında yer alan bu alan bugün de liman, köprüler arası kent imajının en belirginleştiği kısımdır (Kuban, 2010). Ancak, günümüzdeki hızlı yapılaşma, yerine konması imkansız kayıpların oluşmasına, Boğaz'ın topoğrafyasında insanı etkileyen doğal oluşumların kötü müdahaleler ile yok olmasına neden olmaktadır.

İstanbul topoğrafyası, İstanbul'un bölgelere ayrılmasında da belirleyici rol üstlenmektedir. Suriçi, Galata, Üsküdar, Eyüp, Kadıköy, Boğaziçi tüm bu bölgeler tarih boyunca değişik fonksiyonlara ve imgelere sahiptirler. Konstantin' den günümüze kadar gelen büyük yol aksları üzerinde, yüzyıllar boyunca bütün boşlukları doldurarak dizilmiş eski anıtlar, bugünün kargaşası içinde biraz kaybolmaktadır. Bugün her taraftan delik deşik edilmiş, betonarme yapılar, reklamlar, çığ renkleri ve trafik kaosu, tarihi boyutun varlığını gölgelemektedir (Kuban, 2010).

Çalışmada kullanılan görsel matris yöntemi ile İstanbul kıyı mimarisi değerlendirilmiştir. Oluşturulan matriste, kıyı şeridi üzerinden seçilmiş belirli alanlarda "*Tekrar, Ardışik Tekrar, Uygunluk, Zutluk, Hiyerarşi, Egemenlik, Denge, Birlik*" kavramları, mimari kimlik oluşturmaktaki etkinlikleri açısından değerlendirilmiştir. İstanbul Boğaziçi'nden seçilmiş örnekler üzerindeki değerlendirmelere göre; kıyı, ön görünüm, geri görünüm ve etkilenme bölgelerinin bütüncül bir yaklaşım ile ele alınması, sahip olduğu kültür varlığı kimliğinin ön plana çıkartılması, kent kimliğini olumsuz yönde etkileyen unsurlardan arındırılması, mimari bağlamda dil bütünlüğünün sağlanarak çevre algısının kuvvetlendirilmesi gerektiği görüşüne varılmıştır.

KAYNAKLAR

Binle, M., Ertan, M., 1992, Çanakkale'de Turizmin Geliştirilmesi ve Kent Kimliği ile İlişkilendirilmesi, MSÜ, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

- Güngör, H.İ., 2005, Görsel Sanatlar ve Mimarlık İçin Temel Tasar, Esen Ofset Matbaası, İstanbul.
- Hacıhasanoğlu, O, Hacıhasanoğlu, I, 1995, The Geometrical Analysis of Traditional Turkish Houses: A Case Study, Open House International, Vol. 20, No. 1, March 1995, pp. 21-28.
- Ilgın, C., 1997, İstanbul konut mimari kimliğinin konut örüntülerine bağlı değişimi ve kent kimliği ile etkileşimi, Yüksek Lisans Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kuban , D., 2010, Kent ve Mimarlık Üzerine İstanbul Yazıları, Yapı Endüstri Merkezi A.Ş., İstanbul.
- Ocakçı, M., 1994, Kimlik Elemanlarının Şehirselleşmeye Yönelendirici Etkisi, Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, Kentsel Tasarım Ekolojik Yaklaşım, 239-245, İstanbul.
- Rapoport, A., 1969, House, Form and Culture, Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall. p: 150.
- Rapoport, A., 1977, Human Aspects of Urban Form , Oxford, Pergamon.
- Rapoport, A., 1979, An Approach To The Study Of Conflicts In Space, Simon, J.G. (ed.), Conflicting Experiences of Space (Proceedings of the 4th I.A.P.C. - Vol. 2), Louvain La Neuve (Belgium).
- Tunalı, İ., 2004, Tasarım Felsefesine Giriş, Yapı Endüstri Merkezi A.Ş., İstanbul.